

ZNAK DO ŘEČI

Tento systém pochází z dánské praxe, v níž je známý pod názvem Teng til tale (TTT), jeho autorem je dánský speciální pedagog Larse Nygard. V naší speciálně pedagogické praxi je tento systém k dispozici především díky autorkám L. Kubové, Z. Pavelové a I. Rádkové (1999), které zpracovaly metodiku a výukovou videokazetu. Znaky tohoto systému vycházejí z podstaty daného slova, přirozených gest a mimiky, dalším zdrojem je znaková zásoba systému Makaton a znakového jazyka. Výhodou Znaků do řeči je možnost užívané znaky přizpůsobit uživateli, v závislosti na jeho motorických možnostech. Prostřednictvím využití Znaků do řeči lze výrazně posílit nápodobu a motivaci ke komunikaci, produkci i porozumění řeči, vzhledem k charakteru znaků má tento systém v praxi široké využití. Znak do řeči je v praxi využíván jako kompenzační prostředek pro osoby s narušenou komunikační schopností – je zařazován jako funkční doplňující prostředek mluvené řeči.

Předpokladem pro zvládnutí tohoto systému je dle L. Kubové a R. Škaloudové (2012) schopnost nápodoby a propojení významu slova se znakem dříve, než je zařadí mezi své komunikační prostředky. Osvojování znaků by mělo probíhat v pomalém tempu, odpovídajícím možnostem a potřebám dítěte, komunikační partner vždy připojuje i mluvené slovo. Výhody plynoucí z využití systému Znak do řeči shrnují autorky v následujících bodech.

1. Nižší motorická náročnost – osoby s narušením motorické realizace řeči snáze zvládnou „artikulovat“ znak než zvládnout správné postavení mluvidel. Touto cestou je také jemná motorika – při využívání znaků jsou zapojovány svalové skupiny paží, rukou i prstů, motorická činnost přímo přispívá rozvoji řeči. Z. Janovcová (2010, s. 26) poukazuje na důležitou roli tzv. „předváděcí paměti“, která je „*nejranější formou paměti v dětském věku, ve kterém jsou činnosti a vnímání těsně propojeny*“. Aplikací Znaků do řeči tak dochází k záměrnému prodlužování preverbálního vývojového stadia, v jehož průběhu komunikace dětí zahrnuje používání rukou a oční kontakt. Struktury mozku, které ovládají pohyb rukou a mimiku, jsou v precentrálních a postcentrálních závitech v těsné blízkosti a nervová regulace pohybu rukou dozrává dříve než nervové řízení motoriky mluvidel. Vzhledem k tomu, že znaky systému Znak do řeči patří k motoricky méně náročným, navíc je zde určitá volnost v provedení znaku (včetně možných úprav v závislosti na potřebách dítěte), mohou tento systém využívat i osoby s motorickým postižením.

2. Včasný kontakt s řečí těla – tato výhoda vychází ze skutečnosti, že s řečí těla – neverbální komunikací – mají zkušenost prakticky všichni lidé, čehož lze při výuce Znaků do řeči využít.

3. Pozitivní komunikační prostředí – v případě, že žák začne provádět určitý pohyb blízky znaku, projevil svou vůli napodobovat, je to třeba ocenit – kladné hodnocení ze strany okolí přispěje k další motivaci dítěte a navíc k postupnému rozvoji oboustranné komunikace. Pokud se nápodoba zpočátku nedaří, lze dítěti napomoci opětovným předvedením, případně i vedením jeho rukou – činnost by měla probíhat hravou formou.

4. Komunikační úspěch – k prvním komunikačním úspěchům dochází v okamžiku, kdy si žák uvědomí, že jednotlivé znaky (pohyby) lze využít jako nástroj ke komunikaci s okolím, jejichž prostřednictvím může sdělit své prožitky nejen učitelům a spolužákům, ale i rodičům.

5. Zviditelnění – dítě má možnost vnímat informaci prostřednictvím širšího spektra smyslových kanálů – vnímá mluvené slovo, které je v souhlasném rytmu doprovázeno znakem, dochází tedy k propojení sluchového i zrakového kanálu. Toto propojení přispívá i ke snazšímu zapamatování sdělené informace, a tudíž i ke snazšímu reagování.

6. Lepší úroveň řeči – v komunikaci často dochází k využívání složitých a dlouhých vět s řadou málo srozumitelných pojmů, tudíž je projev pro osoby s postižením hůře srozumitelný. Využití Znak do řeči komunikačním partnerem vede k zpomalení jeho mluveného projevu, zjednodušení jeho obsahu a také úpravě formální stránky – zdůraznění artikulace, což celkově činí projev pro dítě srozumitelnějším, a může tedy i snáze reagovat.

7. Souhlasný rytmus řeči a znaku – mluvená řeč je vždy podporována současným provedením zvuku a znaku – znaky sledují rytmus řeči. V počátcích užívání systému je vhodné ponechat si více času na provedení znaku, v souladu s pomalejším tempem znakování pak dojde i k úpravě tempa mluvené řeči, což přispěje ke snazšímu porozumění. Slovo ve spojení se znakem je pro dítě snáze srozumitelné (informace navíc prochází je ve větě znakováno vždy jedno klíčové slovo, ke komunikaci je možné využít veškeré aktivity běžného dne).

8. Ilustrativnost znaku – charakter znaků v systému Znak do řeči je velmi ilustrativní – abstraktní slova v mluvené řeči výrazně konkretizuje. Pokud má dítě osvojeny některé vlastní, třeba i znaky z domácího prostředí odlišné od znaků užívaných ve škole, můžeme ponechat volnost výběru a upřednostnění znaku. Rozdíl mezi znakovým jazykem a Znakem do řeči spočívá především v tom, že Znak do řeči je kompenzační systém – znak tu není dominantní, pouze doplňující. V případě Znak do řeči je určitá volnost – seznam znaků není definitivní, navíc postavení prstů a ruky při tvorbě znaku není nezměnitelné.

V rámci výuky a užívání systému Znak do řeči je velice důležitá spolupráce mezi rodinou a školou – vzájemná informovanost o probíraných znacích i o způsobu jejich tvorby, tak aby byly znaky využívány jednotně v domácím i školním prostředí. S používáním znaků

začínáme u oblíbených témat – u oblastí, o nichž má dítě potřebu hovořit (např. rodina, jídlo, hračky, zájmové činnosti). Zvolit lze postup osvojování znaků s cílevědomým naplánováním (vybrané téma) nebo znaky spojovat s pojmy souvisejícími s průběhem činností, například během dne. Dospělý musí vždy převzít aktivitu, aby bylo zřejmé, že znak a slovo (mluvená řeč) tvoří jednotu (Janovcová, Z., 2010).

Pro uživatele Znaků do řeči byla formulována následující doporučení:

- na počátku je důležité zhodnotit komunikační schopnosti dítěte – schopnost porozumění a produkce;
- mluvené slovo a znak musí probíhat současně;
- komunikace – mluvení a využití Znaků do řeči musí probíhat v případě, kdy dítě sleduje komunikačního partnera, vzdálenost mezi ním a dítětem by neměla být nižší než 50 cm a větší než 2m;
- dítě je třeba ve znakování povzbuzovat a podporovat, pokud se nedaří, můžeme vypomoci opětovným předvedením znaku či dítěti vést ruce;
- při výběru znaků je třeba respektovat schopnost vnímání a motorické vybavení dítěte (znaky je možné modifikovat dle potřeb uživatele);
- obsah ZDR je třeba podporovat mimikou;
- projev komunikačního partnera by měl být tvořen jednoduchými a krátkými větami;
- v komunikaci je třeba využívat VŽDY stejné znaky (v případě jejich záměny může dojít k nedorozumění);
- k procvičování znaků lze využívat pravidelně se opakující činnosti (v rámci běžného dne);
- nezapomínat na pochvalu (Kubová, L. Pavelová, Z., Rádková, I. 1999).

Soubor znaků systému Znak do řeči je v metodice (Kubová, L. Pavelová, Z., Rádková, I. 1999; Kubová, L., Škaloudové, R. 2012) uspořádán do následujících kategorií: rodina, tato kategorie kromě členů rodiny zahrnuje i povolání, dále je zařazena znaková zásoba kategorie domácnost (prostředí, věci, přístroje, s nimiž se dítě běžně setkává). Mezi další kategorie patří oblečení, jídlo, zvířata a zásoba vztahující se k přírodě. Vzhledem ke skutečnosti, že Znak do řeči je využíván v domácím i školním prostředí, je uvedena také znaková zásoba vztahující se ke škole (včetně pojmů jako je rehabilitace apod.), časové pojmy a barvy. Rozsáhlou kategorií jsou také činnosti (slovesa) a vlastnosti (přídavná jména), dopravní prostředky. Samostatný oddíl pak tvoří znaky předložek, příslovcí a dalších slov (zdvořilostní výrazy, pozdravy apod.).

Součástí metodiky jsou také ukázky písní a pohádek, v nichž je zachycen základní princip systému – souhlasný rytmus klíčového slova a znaku.

KUBOVÁ, L., PAVELOVÁ Z., RÁDKOVÁ, I. *Znak do řeči*. Praha, Tech-market: 1999. ISBN 80-86114-23-6.

KUBOVÁ, L., ŠKALOUDOVÁ R. *Řeč rukou, komunikační systém tvořený znaky – Znak do řeči*. Praha: Parta 2012. ISBN 978-80-7320-178-4.

JANOVCOVÁ, Z. *Alternativní a augmentativní komunikace*. Brno, MU: 2010. ISBN 978-80-210-5186-7.

Videa:

<https://www.youtube.com/watch?v=diFphW9uIPg&list=PL-i6AYRsBmy2miAbmt8d91t5Mitroym3p>

<https://www.youtube.com/watch?v=VrLTVeS48aU&list=PL-i6AYRsBmy2miAbmt8d91t5Mitroym3p&index=3>

překlad textu do AJ naleznete pod videem